

Studierne behandler den danske krig mod bengalerne 1644-1674, Vestindisk-guineisk Kompagnis aktiviteter på Guldkysten 1733-1754, kolonisamfundet på St. Croix 1742-1804, den danske neger-slavedebat 1778-1792, Peder Hansens virke som embedsmand i Ost- og Vestindien 1826-1851 samt endelig Dansk Vestindiens økonomiske historie 1875-1917.

Alle bidrag er klart disponerede og velskrevne. Men den knapt tilmålte plads efterlader uundgåeligt den kritiske læser med en række ubesvarede spørgsmål om forfatternes metodiske overvejelser, stikprøveudvælgelser, til grundliggende kildemateriale og så videre (for eksempel side 138 og 147). Disse oplysninger savnes, så meget mere som argumentationen for en del af teserne og konklusionerne er temmelig lapidarisk (for eksempel side 106 og 115).

Karakteristisk for de seks studier er, at de hviler på et smalt kildegrundlag og er ret snævre såvel tematisk som kronologisk. Dette er fuldt forståeligt og forsvarligt i betragtning af deres tilkomstsituation. Men flere forfattere har formået at give deres undersøgelser ekstra dimension ved at afprøve andre historikers teser eller foretage danske parallelundersøgelser til udenlandske arbejder.

I den foreliggende bog savnes en argumentation for at beskæftige sig med traditionel kolonihistorie af den art, de seks specialer repræsenterer. Tværtimod argumenterer det indledende essay for, at historikere i dag i højere grad bør anskue kolonihistorien ud fra de koloniserede områders og befolkningers synsvinkel. Heroverfor kan man endda stille forslag om endnu en interessant synsvinkel på kolonihistorien, nemlig undersøgelse af kolonihandelens betydning for moderlandet (handelsoverskud, beskæftigelse, skibs-

bygning, eksportvareproduktion, professionalisering, forædling af kolonialprodukter, reeksport og så videre).

Alt i alt må man dog sige, at den foreliggende bog udgør en fortjenstfuld nyskabelse. På udmærket vis opfylder den sine udgiveres erklærede dobbelte formål: dels at formidle resultaterne fra et forskningsområde ved Aarhus Universitet, hvor mange studerende har skrevet specialeafhandlinger, og dels at udgive en håndbog i studiet af dansk tropekolonihistorie. Ikke mindst værkets appetitvækkende illustrationer og nyttige register bidrager til, at målet er nået.

Erik Gøbel

Leonora Christina. Historien om en heltinde. (Acta Jutlandica LVIII, Humanistisk serie 57; Forlaget Arkona, Århus 1983). 164 s.

Et nyt skrift om Leonora Christina vil på grund af sit emne kunne påregne en mere end almindelig interesse; men det må siges straks: en objektiv vurdering af den omstridte kongedatter giver hverken denne eller nogen anden bog. Heltinden fascinerer forskere, digtere og kunstnere, som hver danner sig et subjektivt billede, som – indtil videre – næppe nogen har formået at hæve sig op over. Man spørger da, hvad giver bogen af nyt, og hvordan forholder den sig til det evigt uløste problem om skyld eller ikke. Adjunkt Hans Bjørn har disponeret 50 sider til at skildre de historiske forhold omkring Christian IV's datter. Han har set det som sin opgave at skille den litterære figur, »Kristi Korsdragerske«, som hun selv har skabt, fra den historiske Leonora Christina. Hendes liv, hævder Bjørn, faldt i to skarpt adskilte dele, de første 30 år i lykkeligt overmod og derefter

trængsels- og fængselsårene, der totalt ændrede hende som menneske. Synspunktet er rimeligt, og det vides, at kyndige forskere deler Bjørns opfattelse; mens andre mener, at en helhedsopfattelse er mulig. Det virker påfaldende, at den sobert argumenterende Bjørn gør et stort nummer ud af Ulfeldts meget kostbare ambasaderejse til Holland i 1646-47, hvis resultater var beskedne, men helt undgår at omtale den følgende rejse i 1649, som dog sikrede den traktat, der med Finn Askgaard's ord karakteriseres som »Ulfeldts uvisnelige fortjeneste«, den traktat der med den hollandske hjælpeflåde i 1658 formentlig reddede rigets eksistens. Med dette kildevalg er tendensen givet. Bjørn forkaster Birket-Smiths og Bøggild-Andersens synspunkter og slutter sig til Svend Aakjær, for hvem det var umuligt at tro, at Leonora sad uretfærdigt i fængsel. Lykkeligvis bliver Bjørn ikke stående her. Han inddrager et videre perspektiv og anskuer Ulfeldt-parret som børn af den europæiske renaissance. De var blevet for europæiske og dermed for udanske i deres levemåde og personlighedsudfoldelse. »Derfor var det, at deres liv endte i tragedie!« Synspunktet har meget for sig, og når man fremtidig beskæftiger sig med Ulfeldt-parret, må man tage de europæiske forhold med i betragtning.

Anne-Marie Mai og Stig Dalager har i fællesskab taget sig på at skildre Leonora som forfatterpersonlighed med det udgangspunkt, at hun sprogligt og stilistisk er en moderne skribent, og at hun endvidere er moderne i sine synspunkter som kvindeforsvarer og bekendelsesforfatter, akkurat som Suzanne Brøgger. Finder man her, at de to forfattere rigeligt spejler egen tid og egne interesser, så forsvares de sig med, at det er der god tradition for at gøre. Trods dette vil det nok være

svært at finde nogen linie af betydning fra Suzanne Brøgger til Leonora. For analysen af »Jammersmindet« kan forfatterne støtte sig til tidligere forskning; men de føjer dertil den vigtige dimension i Leonoras tilværelsesfortolkning, at enevælden gøres identisk med det ondes princip. I denne ellers så citatrige artikel kunne man ønske nævnt det af Leonora selv proklamerede ideal for kvindelig oplæring »til handling og selvstændighed«. Hun havde selv haft brug for begge egenskaber. Så kunne man til gengæld nok undvære en gennemgang af 300 års kvindeapologier.

På baggrund af et rids af 1600-årenes europæiske litteratur konkluderer Claus Pico Stæhr kort og godt, at her passer Leonora slet ikke. Dertil var hendes vilkår og skæbne alt for specielle.

Maleren som øjenvidne og digter er titlen på Lise Gotfredsens afsluttende kunsthistoriske afsnit. Hun dvæler ved Karel van Manders og Honthorsts Leonora-portrætter, der tolkes som udtryk for en kvindefrigørelse, som udtryk for et nyt selvbevidst og djærvt kvindeideal. Passer det anonyme Frederiksborg-billede (A 2618) ikke ind her? Udeladelsen virker påfaldende. Også dramaets øvrige aktører omtales. Om dronning Sophie Amalie hedder det noget overraskende, at »hun forstod at forene feminin elegance med vitalitet og selvsikker handlekraft«. Ja, hvis man derved forstår et liv med skiftende elskere og med viljen til at bøje retten.

De samtidige billeder af Leonora er alle fra hendes lykkelige dage. Hvordan hun så ud i Blåtårn og på Maribo kloster ved vi faktisk ikke. Det vidste til gengæld maleren Kr. Zahrtmann, og han formåede at få os andre til at tro, at sådan så hun ud. I 1870 lød årets prisopgave »Et billede fra Leonora

Christinas fængselsliv«. Det blev for Zahrtmann indledningen til en livslang beskæftigelse med Leonora. Lise Gotfredsen konkluderer, at hans engagerede Leonorabilleder, hvor hans fremragende iagttagelsesevne smelter sammen med en indre vision, får os til at tro, at sådan var det. Vi bevæges og lever med hende og kommer til at forstå hende bedre gennem kunstnerens medfølelse. Og der har Lise Gotfredsen nok ramt noget væsentligt.

Udgangspunktet for den foreliggende bog er en række universitetsforelæsningsnoter i Århus i 1982, og den mundtlige form mærkes stadig i en levende fremstilling, men også i en løshed i dokumentationen og digressioner i teksten. Der er overspringelser og udeladelser, som man ikke gerne tolererer på tryk. Det gælder de czekiske billeder på Frederiksborg, Jørgen Paulsens redegørelse for ikonografien, Otto Andrup's tolkning af Corneillecitaten, Galsters belysning af Sophie Amalies livsform, og når der flere gange nævnes »danske digtere fra H.C. Andersen til Johs. V. Jensen« burde vel også blot en enkelt gang nævnes Wilsters digt, som nok har sin store andel i den folkelige opfattelse af den ulykkelige kongedatter. Det virker også overraskende at se Zahrtmann omtalt som »halvt forglemt«. Ud fra bogen her konstateres, at der er stor afstand fra Århus til Frederiksborg. Med de nævnte forbehold kan der sluttes af med, at bogen er velskrevet, og at den giver en mere alsidig belysning, historisk, litterært og kunsthistorisk af heltinden end længe er set, og i alle de tre nævnte sammenhænge ses Ulfeldt-parret i europæisk belysning.

Var Leonora Christina skyldig? Bjørn svarer uden tøven: Ja. Det gør anmelderen ikke.

Sigvard Skov

Birgit Løgstrup: *Dommer og administrator. Herredsfogeden 1790-1868.* (Rigsarkivet, 1982). 269 s.

Herredsfogeden var en nøglefigur i det ældre lokalsamfund. Han havde oprindeligt blot varetaget kongens interesser på de folkelige herredsting, men siden blev han både dommer på tinget og fik politimyndighed under amtmandens tilsyn. Langsomt blev kompetencen fastlagt mellem amtmand og herredsfoged og siden mellem denne og sognefogeden.

Efter indførelsen af den juridiske eksamen i 1736 og sammenlægningen af mindre retsbetjentembeder blev det muligt at stille stadig større krav til herredsfogedens kvalifikationer, og han blev kgl. udnævnt embedsmand, siden med pension og statelig uniform som på bogens omslagsbillede.

I nærværende fremstilling undersøges og fremlægges herredsfogedens funktion fra 1790-1868, og dermed gives for første gang en samlet oversigt og beskrivelse af denne centrale embedsmands funktioner.

Netop i den valgte periode overtog herredsfogeden en strøm af nye opgaver, dels fra det private godsejerstyre, dels fra det hensygnende landsbyfællesskab. Han fik ved siden af sine traditionelle funktioner som dommer, foged, auktionsforvalter, notarius publicus og politimester pålagt hvervne som skifteforvalter, overformynd, lægdsforstander og blev desuden tilsynsførende med brandvæsen og vejvæsen. Med så mange opgaver er det da også hævdet, at herredsfogeden ved siden af sognepræsten blev den embedsmand, den almindelige borger havde den største berøring med.

Slutningen af den undersøgte periode er præget af et voksende krav om demokratisering og folkelig deltagelse i lokaladministrationen. Herredsfoge-